

МОЛОЧНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

DAIRY INDUSTRY OF UKRAINE: ANALYSIS OF THE SITUATION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

В статті розглянуті тенденції розвитку підприємств молочної промисловості, оскільки вона є однією із провідних галузей харчової промисловості. На підставі досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців були визначені проблеми ефективного функціонування молокопереробної промисловості України та основні фактори впливу на розвиток глобальної молочної індустрії, що стимулюватимуть її до подальших структурних змін. Але в процесі дослідження галузі за роки незалежності України було встановлено як позитивні так і негативні тенденції. При дослідженні стану галузі було проведено SWOT-аналіз (який визначає сильні сторони та потенційні можливості як окремих підприємств, так і галузі в цілому, для розробки маркетингових стратегій, що, в перспективі, здатні нейтралізувати зовнішні загрози та знизити вплив негативних факторів внутрішнього середовища) та PEST-аналіз. Застосування останнього на сьогодні, на думку автора, набуває більшої актуальності, оскільки його політична складова, набула нового, вагомого елементу – форс-мажорні обставини, що спричинені бойовими діями на території України.

Ключові слова: молочна промисловість, аналіз, ринок молокопродуктів, виробництво, конкурентоспроможність.

The article considers the development trends of the dairy industry, as it is one of the leading branches of the food industry. The dairy industry is one of the leading branches of the food industry, the development of which combines interests as dairy producers, producers of raw materials for dairy production processes and consumers, and products are an important part of human diet because they meet physiological and organoleptic needs of many valuable nutrients. Based on the research of domestic and foreign scientists, the problems of effective functioning of the dairy industry of Ukraine and the main factors influencing the development of the global dairy industry that will stimulate it to further structural changes were identified. But in the process of researching the industry during the years of Ukraine's independence, both positive and negative trends were identified. The study of the state of the industry conducted a SWOT analysis (which identifies the strengths and potential of both individual companies and the industry as a whole) to develop marketing strategies that, in the long run, can neutralize external threats and reduce the impact of negative environmental factors) and PEST analysis. According to the author, the use of the latter is becoming more relevant today, as its political component has acquired a new, important element – force majeure, caused by hostilities in Ukraine. Therefore, in the future, in our opinion, this will have a significant impact on political reforms, and changes in legislation on the dairy industry, and on changes in tax legislation and state regulation of competition in the dairy industry. The main directions of improving development should be state support, modernization of production facilities, creation of training centers for the industry, expanding the range of domestic producers through the introduction of new technologies in production and their use and achieving quality in line with international standards. But the availability of favorable natural conditions, traditions and technologies of milk production and processing, fodder base, infrastructure, developed selection, breeding fund will allow national producers to compete in domestic and foreign markets, bring and profit, successfully export our products to markets around the world existing today.

Ключові слова: dairy industry, analysis, dairy market, production, competitiveness.

УДК 637.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct65-33>

Михайленко О.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Національний університет
харчових технологій

Mykhalenko Olha

National University of Food Technologies

Постановка проблеми. Молочна промисловість є однією із провідних галузей харчової промисловості, розвиток якої поєднує інтереси як виробників молочної продукції, виробників сировини для виробничих процесів молокопереробних підприємств та споживачів, а продукція є важливою складовою частиною раціону людини оскільки вони забезпечують фізіологічні та органолептичні потреби людини в багатьох цінних поживних речовинах. Молочна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є однією з провідних у структурі харчової індустрії України. Розвиток ринку молокопродуктів спричиняє виникнення та розвиток конкуренції між усіма учасниками виробничого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці багато уваги

приділяють сучасним проблемам молочної галузі. Так в роботах О. Петухової, Д. Лозовика, Т. Тимофіїва та інших розглядаються проблеми ефективного функціонування молокопереробної промисловості України та визначаються перспективи її розвитку. В роботах Т. Мостенської, Н. Скопенко, Н. Белінської, В. Ємцева визначено основні фактори впливу на розвиток глобальної молочної індустрії, що стимулюватимуть її до подальших структурних змін. Окрім того актуальні питання діяльності та взаємодії усіх складових молочної продовольчої системи широко висвітлюються на різноманітних платформах (Міжнародна молочна федерація (IDF), Європейська молочна асоціація (EDA), Міжнародна мережа порівняння молочних ферм (IFCN)) та галузевих громадських організаціях (Асоціація виробників молока, Спілка молочних підприємств України тощо). Проте, не зважаючи на значну кількість праць, присвячених

вивченню проблематики розвитку молочної промисловості України, чимало питань залишаються досі невирішеними і потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення стану молочної галузі, визначення тенденцій її розвитку та дослідження чинників що мають різний вплив на визначення напрямів активізації найважливіших механізмів підвищення ефективності функціонування молочної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення світового ринку виробництва молока та молочних продуктів показало, що попит на неї швидко зростає. Це стимулює розвиток та модернізацію молочної виробництва в світі, оскільки ефективно та стійке виробництво молочних продуктів відіграє велику роль у забезпеченні зростаючого населення світу. У зв'язку зі значною конкуренцією на ринку можна виділити низку лідерів, які займають найбільші частки ринку: ДП «Лакталіс-Україна», ТОВ «Данон», ТОВ «Терра Фуд» (частка на ринку складає 9%), ТОВ «Люстдорф» (8%), ПрАТ «Молочний альянс», ПрАТ «Вінницький молочний завод «Рошен» (10%), ТОВ «Група компаній «Альянс», ПАТ «Вімм-Білл-Данн Україна», ПрАТ «Комбінат «Придніпровський», ПрАТ «Тернопільський молокозавод» та багато інших. Але в процесі дослідження галузі за роки незалежності України було встановлено, що її розвиток має негативні тенденції. Так кількість молокопереробних підприємств скоротилося майже 3,3 рази, при цьому в 2,5 рази зменшилося виробництво молока та майже в 5 разів зменшилася кількість переробленого молока. Оцінюючи місце молочної галузі України в світі можна визначити що в період 1990-1995 р.р. українська молочно-промисловість займала 6 місце в рейтингу, а 2020 році змістилася на 18. Але по деяким підрахункам, що враховують неточність статистичних досліджень, ми займаємо 32 місце.

Конкурентоспроможність підприємств молокопереробної промисловості та розвиток виробництва в цілому в першу чергу залежать від формування попиту на їх продукцію, який в свою чергу визначається рівнем її споживання. В процесі дослідження ми встановили, що споживання молока на душу населення (в кг) знизилося в порівнянні із 1990 роком майже на 50% (373 кг на особу), а в порівнянні із 2003 роком майже не змінилося (на рівні 185-200 кг на особу). Хоча історичні традиції в харчуванні показали варіативність споживання молока та молочних продукції в різних країнах. Найбільше споживання відзначається у Новій Зеландії (665 кг) та Фінляндії (613 кг), а найменші в Індонезії (1 кг) та Китаї (3 кг) [3].

Різне також споживання молока та молочних продуктів в регіонах України. Так найбільше споживання спостерігається в 2019 році

в Івано-Франківській (277 кг), Тернопільській (245 кг) та Закарпатській (231 кг) областях. Найнижчі показники споживання ми бачимо в Запорізькій (171 кг), Сумській (182 кг) та Херсонській (184 кг) областях. Таке споживання зумовлені певними економічними (купівельна спроможність, рівень доходу населення регіону, ціна реалізації продукції), демографічними (співвідношення міського та сільського населення, вік, звички, смаки, традиції та вподобання) та маркетинговими (якість продукції, її споживчі властивості, призначення, способи її використання, ціна продукції) факторами. Крім того скорочення споживання молочних продуктів також пов'язане із поширенням в суспільстві тенденцій здорового харчування, в межах яких збільшується споживання рослинного молока як альтернативи тваринному [5]. Такі тенденції обумовлені занепокоєністю споживачів наявності в готовій продукції залишків гормонів та антибіотиків, які використовують під час вирощування тварин, несприятливістю споживання лактози та алергією на молоко певними верствами населення.

Але таке скорочення споживання молока та молочних продуктів на одну особу не створило дефіциту молока на внутрішньому ринку, оскільки останніми роками спостерігається зменшення чисельності у країні, а це в свою чергу характеризується скороченням рівня споживання молочної продукції.

При цьому витрати населення на придбання молочних продуктів становить близько 15% від загальних витрат на харчування (тобто це четверте місце після витрат на хлібобулочні, м'ясні, борошняні й макаронні вироби) [1]. Також дослідження споживання довело, що молоко та молочні продукти складають майже 1,6 кг на особу або майже 60%.

На скорочення споживання суттєво вплинуло зростання цін на готову продукцію молокопереробних підприємств. Так на початок 2020 року в Україні ціна була найвищою в Європі при ставці ПДВ на молочні продукти в 20% при ставці від 5 до 7% в таких країнах Євросоюзу, як Польща, Франція, Німеччина та ін. Також в остання роки спостерігається здорожчання молочних продуктів на прилавках магазинів до 15% [2].

Оскільки підприємства молочної галузі, як і інші підприємства харчової промисловості, є сировинно-залежними галузями доцільно визначити що така тенденція спричинена суттєвим зменшенням поголів'я корів, його структурою та структурою виробників. В цілому поголів'я корів в 2020 році в порівнянні із 1990 роком зменшилося на 6,8 млн. гол., тобто в 5 разів. При цьому в особистих селянських господарствах – зменшилося на 1,8 млн. голів (в 5,5 разів), а на фермах на 5 млн. голів (в 4,9 рази).

Аналіз стану підприємств молочної промисловості України дозволив зробити висновок, що криза яка відбувається на сьогодні в галузі спричинена насамперед незрозумілими правилами обігу сільськогосподарських земель та непрогнозованістю аграрної політики, високою собівартістю молока та низькими закупівельними цінами переробників молока та зменшення географічних розмірів ринку через втрату контролю над частиною території країни. І як наслідок в галузі відбувається скорочення робочих місць як на промислових підприємствах так і сільськогосподарських об'єднаннях, виникає зниження соціальної стабільності та скорочення надходжень до бюджету, зниження якості молочної продукції, подальше підвищення цін на готову продукцію тощо.

При дослідженні стану галузі доцільно застосувати SWOT-аналіз, який визначає сильні сторони та потенційні можливості як окремих підприємств, так і галузі в цілому, для розробки маркетингових стратегій, що, в перспективі, здатні нейтралізувати зовнішні загрози та знизити вплив негативних факторів внутрішнього середовища. Так серед сильних сторін внутрішнього середовища на підприємствах молочної промисловості відзначається використання інноваційних технологій, ефективна організаційна структура та стиль управління, дотримання міжнародних стандартів якості, широкий асортимент продукції, який постійно оновлюється, використання молока «екстра» ґатунку та розвинені інформаційні ресурси (сайт, соціальні мережі). Це мало сприяти підвищенню конкурентоспроможності за рахунок погіршення становища компаній-конкурентів в зв'язку з кризою, яка наразі присутня на молочному ринку, появи нових ринків чи нових сегментів ринку у зв'язку з постійними інноваціями у технологічному процесі та розширенню ринків та обсягів експорту. Але на сьогодні більшої вагомості набуває застосування PEST-аналізу, а саме політичній його складовій, яка в свою чергу суттєво впливає на економічні та соціальні аспекти. В переліку політичних аспектів з'явилися та набули максимального значення форс мажорні обставини, що спричинені бойовими діями на території України. Тому в подальшому на нашу думку це буде суттєво впливати і на проведення політичних реформ, і зміни в законодавстві щодо молокопереробної галузі, і на зміну податкового законодавства та державне регулювання конкуренції у молокопереробній галузі.

Також це прямо впливає на різноманітні економічні аспекти які формують можливості і загрози для розвитку молокопереробної промисловості в Україні. До них в першу чергу необхідно віднести підвищення рівня інфляції, падіння курсу національної валюти, зміна податкової політики, зниження рівня доходів населення.

Для досягнення певного відповідного рівня молочної та молокопереробної галузі її підприємства повинні бути визнані як конкурентоспроможні і надійні партнери, які відповідають потребам світового ринку та пропонують широкий асортимент якісної продукції харчової та переробної промисловості з високою доданою вартістю та аутентичними смаковими властивостями.

Але наявність сприятливих природних умов, традицій та технологій виробництва та переробки молока, кормова база, інфраструктура, розвинена селекція, племінний фонд дозволять національним виробникам конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках, приносити та отримувати прибуток, успішно експортувати нашу продукцію на ринки світу за умови усунення загроз, що існують на сьогодні.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, головними напрямками покращання розвитку мають бути державна підтримка (а саме державні дотації з поверненням спецрежиму ПДВ, державні субсидії для стимулювання експорту молочної продукції, державні тендерні закупівлі молочної продукції тільки від виробників, створення Фонду підтримки тваринництва, звільнення від сплати ПДВ на імпортне обладнання для молочного скотарства та переробної галузі), створення інтегрованого та кооперованого виробництва (впровадження ефективної системи менеджменту на підприємстві), модернізація виробничих потужностей підприємств, пошук на налагодження міжнародних зв'язків із країнами для експорту продукції при забезпеченні належного транспортування молока та молочної продукції, створення центрів для підготовки фахівців для галузі, розширення асортименту вітчизняних виробників за рахунок впровадження нових технологій у виробництво та їх використання та досягнення якості відповідної міжнародним стандартам за умови вирішення першочергових політичних проблем та узгодження із ними всіх аспектів розвитку галузі та економіки в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Величко А. Є. Кухарук Р. М., Маслова І. В., Пухлякова М. В. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. *Агросвіт*. 2021. № 16. С. 62–68.
2. Мошковська О. А. Аналіз сучасного стану молокопродуктового підкомплексу України, проблеми його розвитку та шляхи їх вирішення. *Агросвіт*. 2019. № 18. С. 16–23.
3. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Global dairy platform (GDP): веб-сайт. URL: <https://www.globaldairyplatform.com>.
5. Борисенко О. С., Романенко О. В. Сучасні тенденції розвитку ринку молочної продукції. *Інфраструктура ринку*. Випуск 42, 2020. С. 64–68.

REFERENCES:

1. Velychko A., Kuharuk R., Maslova I., Puhlyakova M. V. (2021). Stan ta perspektyvy rozvytku rynku moloka ta molochnykh produktiv Ukrainy [Status and prospects of the market of milk and dairy products of Ukraine]. *Agrosvit*, no. 16, pp. 62–68. (in Ukrainian)
2. Moshkovsra O. (2019). Analysis of the current state of the dairy subcomplex of Ukraine, problems of its development and ways to solve them [Analiz suchasnoho stanu molokoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy, problemy yoho rozvytku ta shliakhy yikh vyrishennia]. *Agrosvit*, no. 18, pp. 16–23. (in Ukrainian)
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. (2021). Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Global dairy platform (GDP). (2021). Retrieved from <https://www.globaldairyplatform.com>.
5. Borysenko O., Romanenko O. (2020). Suchasni tendentsii rozvytku rynku molochnoi produktsii [Current trends in the dairy market]. *Infrastruktura rynku*, vol. 42, pp. 64–68. (in Ukrainian)